

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 3. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius02val-shoot-idm139771563139600.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

I. ORIGINALEN.

DET lille Skrift af den tyske Reformationsskribent *Veit Dietrich*, der er Grundlag for Palladius' Oversættelse "Nogne deylige Sprock aff den Hellige Scrifft", omtales ikke i nogen af de dog meget udførlige Veit Dietrich-Bibliografier, der findes fra ældre og nyere Tid. Heller ikke nævnes det i nogen Lutherbiografi, skønt det indeholder autentiske Oplysninger om Luthers Liv og Sindsstemning under Opholdet paa Koburg Slot 1530. Der var da al Grund til at tro, at Skriftet længst var gaaet tabt. Ved Henvendelse til de tyske Biblioteker, hvor Reformationslitteraturen er særlig rigt repræsenteret, viste det sig imidlertid, at nogle enkelte Exemplarer af det endnu var i Behold. Disse er:

1. Et Tryk, hvis Titelblad mangler, men paa hvis sidste Blad staar: *Zu Nürnberg/ bey M. Joachim Hellern*. Mester Joachim Heller blev i 1546 Professor i Matematik i Nürnberg og oprettede her i Begyndelsen af Halvtredserne et Trykkeri, der bestod, indtil han 1563 forlod Byen. Trykket maa da være ældre end dette Aar. Skriftet bestaar af følgende Dele: 1. Veit Dietrichs Fortale, Bl. A2r-A3r = Palladius' Oversættelse, nf. S. 19-20; 2. Trøstesprog, ^{*}₄ Bl. A3v-B2v = Pall. Overs., nf. S. 21-28; 3. Exempler, Bl. B2v-B4v = Pall. Overs., nf. S. 28-30; 4. Trøstesprog for Kirken, Bl. B4v = Pall. Overs., nf. S. 31; 5.-7, Ps. 25, Ps. 34, Ps. 85, Bl. B5r-B8r = Pall. Overs., nf. S. 31-34. Herefter Bogtrykkerens Navn og Trykkestedet. Til Oversættelsens sidste Stykker, nf. S. 35-39, har denne Udgave intet tilsvarende.

2. Et Königsberg-Tryk fra 1577. Exemplaret er fuldstændigt; paa Titelbladet staar:

Schöne Trostsprüche / für die Engstigen Gewissen. H. Vitus Dietrich. Gedruckt zu Königsberg/ Bey Georgen Osterbergern. 1577.

Udgavens Indhold stemmer med Nürnbergtrykkets til og med Ps. 34; derefter følger forskellige korte Bønner under Titlen "*etliche schöne Gebetlin*".

3. Et Königsberg-Tryk fra 1583: bogstavret Optryk af Nr. 2.

4. Et Nürnberg-Tryk fra 1597 med Titel:

*Sehr schöne Trostsprüche/ auss heiliger Göttlicher schrift
gezogen/ Für die ängstigen Gewissen. Durch Veit Dietrich.
Nürnberg. MDXCVII.*

Indholdet stemmer med Königsbergtrykkets. Kun findes

i Stedet for Bønnerne den 127. Psalme.

5. En latinsk Oversættelse af Nicolaus Selneccerus, trykt i Nürnberg 1553. Titlen er:

Sententiæ consolatoriæ. Ex sacra scriptura collectæ, et ad conscientias tristibus cogitationibus, et alijs incommodis oppressas accommodatæ.

Oversættelsen indeholder af Veit Dietrichs Trøstesprog kun selve Trøstesprogene med Exempler.

6. En ny Udgave af Selnecceri Oversættelse, trykt i Wittenberg 1556. 1^{*}-5 Veit Dietrich døde 25. Marts 1549. De bevarede Tryk er altsaa alle udkommet efter hans Død. At Original-Udgaven dog ikke som enkelte andre af hans Skrifter er et "efterladt" Værk, men er udkommet i hans Levetid, viser den danske Oversættelse os. Palladius fortæller nemlig i sin Fortale, der er dateret "St. Thomas Dag før Jul 1549", at han har oversat Skriftet efter en lille tysk Bog, som han har laant af Herluf Trolle. Denne maa da have haft et Tryk af Trøstesprogene i sit Eje i Sommeren 1549, og Originaludgaven maa derfor senest være fremkommet i 1548 eller i Begyndelsen af 1549, Men mange Aar gammelt kan den ikke have været, thi Veit Dietrich benævner i sin Fortale Luther: "dem Ehrwirdigen vnnd *seligen* Mann D. Martin Luther"; Fortalen maa da være skrevet efter Luthers Død 18. Febr. 1546.

Medens Originalens Udgivelsestid saaledes falder i Slutningen af Fyrrerne, er Trøstesprogenes Affattelsestid langt ældre. Herom faar vi Oplysning i Fortalen, hvor Veit Dietrich meddeler:
Ich soll aber gleich wol euch nicht verhalten/ das diß büchlein nicht von mir zugerichtet/ sondern durch aus1 von einem andern Gottseligen frommen Mann zusammen gezogen ist. Denn da ich vnter dem Reychßtage zu Augspurg/ bey dem Ehrwürdigen vnnd seligen Mann D. Martin Luther/ im Schloß zu Coburg war/ hetten wir daselb einen feynen Pfarrherrn *Johann Grosch*/ der alle Sontag im schloß Predigte. Vnnd weyl es/ des ehegemelten vnnd inn Gott seligen D. Luthers brauch für vnd für war/ das er gemeiniglich inn viertzehen tagen.... zum Hochwürdigen Sacrament gienge/ vnd zuuor die Absolution begerte/ vnd suchete/ rhümete er des genielten Pfarrherrn trost vnnd vnterricht dermassen/ das ich auff ein zeyt jhn drumb bate/ er wolte in einer kurtz/ die Sprüche mir zusammenfassen/.... Solches thet der fromme Mann gern/ vnd richtet mir dieses Büchlein *von wort zu wort zu*/ wie jhrs jetzvnndt sehet.

* 6

Trøstesprogene er altsaa samlede, ikke af Veit Dietrich i 1546-48, men af Luthers Sjælesørger paa Koburg Slot, Johan Grosch², i Aaret 1530. Men hvor meget af Skriftet skyldes Joh. Grosch, hvor meget Udgiveren Veit Dietrich? En Sammenligning mellem Skriftsteder og Salmer i "Trøstesprogene" og i de forskellige Udgaver af Luther-Biblen vil give Svar herpaa. En saadan Sammenligning vil nemlig vise, at Stykke 2-3 (Trøstesprogene og Exemplerne) stemmer nøje overens med Texten i Luthers Bibeloversættelser fra Slutningen af Tyverne, mens Stykke 4-7 (Trøstesprog for Kirken og Salmerne) har en fra disse Udgaver forskellig Text, men nøje stemmer med Texten i Luthers reviderede Bibeloversættelser fra Fyrrerne. Da Joh. Grosch nu ikke i 1530 kan have forudset, hvorledes Luther 10-15 Aar efter vilde forbedre sin Bibeloversættelse, følger heraf, at Koburg-Præsten kun har skrevet selve Trøstesprogene med de vedføjede Exempler; Tillæggene maa skyldes Skriftets Udgiaver eller Bogtrykker; men deraf følger ogsaa, at Præstens Skriftsprogssamling virkelig er blevet udgivet uændret, "Ord for Ord" som Veit Dietrich siger. Et Par Exempler fra det gamle og det nye Testamente vil vise Forholdet mellem Skriftets Text og Luthers Bibeloversættelser.

* 7

Ps. 51.19:

Trostsprüche, Bl. B3r

Ein zerbrochen vnnd zerschlagen hertz/ wirst du Gott nicht verachten.

New deudsch Psalter. Wittemb. 1528.

Ein zebrochen vnd zeschlagen hertz wirstu Gott nicht verachten.

Udgaverne efter 1530 har derimod: *ein geengsfes vnd zeschlagen hertz etc.*

Rom. 3.25:

Trostsprüche, Bl. B2 r

Welchen Gott hat fürgestellet zu einem gnadenstul/ durch den glauben inn seinem blut/ damit er die gerechtigkeit die für jm gilt/ darbiete/ in dem das er vergibt die sünde/ die zuuor sind geschehen/ vnter Göttlicher gedult/

Das Neue Testament. Wittemb. 1529.

Welchen Gott hat furgestellet zu einem Gnadenstuel/ durch den glauben jnn seinem blut/ damit er die gerechtigkeit/ die fur jm gilt/ darbiete/ jnn dem das er vergibt die sunde/ die zuuor sind geschehen vnter göttlicher gedult/

I Stedet for *darbiete* har Udgaverne 1522-28 *beweyse*, og i Stedet for *das er vergibt die sunde die zuuor sind geschehen* har Udgaverne 1532-45 *das er sunde vergibt/ welche bis an her blieben war*.

Der er saaledes ingen Tvivl om, at Joh. Grosch har afskrevet sine "Trøstesprog" efter de i 1530 nyeste Bibeloversættelser; og Veit Dietrich har udgivet Samlingen uændret hened en Snes Aar derefter uden Hensyntagen til de forbedrede Lutherske Oversættelser, der siden da var fremkommet.

Med de Stykker, der følger efter "Exemplerne", er Forholdet et andet. Det første af disse er: *Trost Sprüche/ für die Christliche Kirche*. Skriftstedet Ps. 43.5 heri lyder:

Was betrübst du dich meine Seel/ vnd bist so vnruhig in mir? Harre auff Gott/ dann ich werde jm noch dancken/ das er meines angesichts hülfte/ vnd mein Got ist.

Dette svarer ganske til Skriftstedet i Bibeludgaverne 1543 og 1545, men er forskelligt fra alle ældre Bibeludgaver og Særudgaver af Salmerne, der fra 1531 har: *das er mir hilfft mit seinem angesicht/ vnd das er mein Gott ist*, og før 1531: *vmb das hayl seines angesichts etc.* Forholdet er det 8 samme ved de følgende

Salmer. De er afskrevet efter den reviderede Bibel 1545 (el. 1543) af Veit Dietrich - eller af Bogtrykkeren. Det sidste er sandsynligst, da Veit Dietrich ikke nævner disse Bilag i Fortalen, men udtrykkelig siger, at Joh. Grosch har skrevet "denne lille Bog, Ord for Ord, som I nu se den". Sikkert er det imidlertid, at de maa være tilføjede i Originalen - eller i hvert Fald i de aller ældste Udgaver - da de fandtes i "den lille tyske Bog", som Palladius i 1549 oversatte Nogle deylige Sprock efter. Den Udgave, der har ligget til Grund for Oversættelsen, har altsaa bestaaet af følgende Dele: 1. En Fortale, skrevet af Veit Dietrich i Tidsrummet 1546-48; 2. Trøstesprog med Exempler samlet og nedskrevet af Koburg-Præsten Joh. Grosch 1530; 3. Trøstesprog for Kirken og tre af Davids Salmer afskrevne efter Luthers Bibeloversættelse 1545 (el. 1543) og vedføjede af Veit Dietrich eller Bogtrykkeren. 4. Desuden har den muligvis indeholdt den Samling korte Skriftsprog om Troen og de to Bønner, der afslutter den danske Oversættelse (jfr. nf. S. 14).

II. OVERSÆTTELSEN.

Af de to ældste tyske Udgaver, der er bevaret, Nürnbergtrykket fra Halvtredserne og Königsbergtrykket fra Halvfjerdserne, er det sidste omtrent ordret overensstemmende med det første, men dog, som det allerede vil være fremgaaet, intet Optræk af dette: 1.1 Nürnbergtrykket findes efter Trøstesprogene tre Davidssalmer, Nr. 25, 34 og 85, i Königsbergtrykket findes kun to, Nr. 25 og 34; derefter følger forskellige Bønner, som ikke findes i Nürnbergtrykket; 2. Königsbergtrykket har i Fortalen et *durch aus*, som mangler i Nürnbergtrykket. Paa det første Punkt stemmer den danske Oversættelse med Nürnbergtrykket, paa det andet med Königsbergtrykket, man maa derfor, naar man vil bestemme Oversættelsens Forhold til Originaltrykket, 9 tage Hensyn til begge disse ældste bevarede Udgaver. 1 Lad os tage et Exempel - Skriftsproget 1. Joh. 2.1-3; dette lyder i de to tyske Tryk:

Nürnbergtrykket.

Vnd ob yemandt sündiget/ so haben wir einen Fürsprecher bey dem Vatter/ Jhesum Christ/ der gerecht ist/ vnd derselbig ist die versönung für vnser sünde/ nicht allein aber für die vnnsere/ sonder auch für der gantzen welt/ Vnnd an dem mercken wir/ das wir jn kennen/ so wir sein gebot halten.

Königsbergtrykket.

Vnd ob jemand sündiget/ so haben wir ein Fürsprecher bey dem Vater/ JESum Christ/ der gerecht ist/ vnd derselbig ist die versönung für vnser sünde/ nicht allein aber für die vnnsere/ Sondern auch für der gantzen Welt/ etc.

Den sidste Sætning er altsaa i Königsbergtrykket erstattet med et "etc.", men Oversættelsen følger Nürnbergtrykket Ord for Ord:

Oc der som nogen synder/ da haffue wi en Talsmand hoss Faderen/ Jesum Christum/ der retferdig er/ oc hand selff er forligelsen for vore synder/ men icke alene for vore/ men ocsaa for den ganske verdens/ Oc der paa mercke wi/ at wi kende hannem/ der som wi holde hans bud. (Nf. S. 25).

Ligeledes stemmer Oversættelsen overens med Nürnbergtrykket i Fortalens *Min kære Ven oc Broder* (S. 19, L. 3) = Nürnbergtrykkets *Mein lieber Freundt vnnd Bruder*, mens Königsbergtrykket kun har: *Mein lieber Bruder*. Endvidere har Oversættelsen ligesom Nürnbergtrykket i "Exemplerne" Rækkefølgen: Zach. 2, Jer. 31 (S. 29 nf.), mens Königsbergtrykket (og det yngre Nürnbergtryk) har: Jer. 31, Zach. 2. Endelig har Königsbergtrykket fejlagtigt Joh. 16, hvor Oversættelsen ligesom Nürnbergtrykket har det rette Citat Joh. 6 (S. 23, L. 12), omvendt har Nürnbergtrykket ved Fejl Rom. 2, hvor Königsbergtrykket og Oversættelsen rigtigt har Rom. 3^{*} 10 (nf. S. 27). At her ikke kan være Tale om, at der i Oversættelsen er rettet Fejl, som fandtes i Grundteksten, tør man slutte af den ganske ukritiske Maade, paa hvilken andre baade Talfejl og Ordfejl overføres paa Dansk (se Noterne til S. 29, L. 1 og L. 29, samt til S. 30, L. 13). Et Par Steder stemmer de to tyske Udgaver overens, men afviger fra Oversættelsen, som derfor rimeligvis her, sikkert ved Skødesløshed, har ændret Originalens Text: Tilføjelsen til Joh. 1.29: *Min broder du est oc en syndere* etc. (nf. S. 27, L. 3) staar i de tyske Tryk efter det følgende Skriftsprog (1. Pet. 1); og i Oversættelsen følger Rom. 5 efter 1. Joh. 4 (nf. S. 26), i de tyske Tryk findes mellem disse to Skriftsprog et Vers fra Ezech. 18. Af det anførte vil det fremgaa: 1. at hverken Oversættelse eller noget af de tyske Tryk paa alle Punkter er overensstemmende med den tabte Original, 2. at ingen af de bevarede Udgaver er direkte Grundlag for en anden af disse. Grafisk kan dette fremstilles saaledes:

Hvor de to tyske Udgaver stemmer ordret overens, maa dette skyldes, at begge stemmer med

Originaltrykket, d. v. s. vi kender i disse Tilfælde Ordlyden af Originalens Text. Jeg vælger da nogle saadanne Steder til Sammenligning med den danske Oversættelse. I det ortografiske følges det ældste Tryk, Nürnbergtrykket.

Fortalen S. 20, L. 1

da er det meget gaat at wi haffue it vist forraad aff Scrifften/ om det oc det Sprock vil icke vere sterck nock/ at wi da søge it andet op/ som er ret klart oc vist/ som wi kunde staa paa/

Nürnbergtrykket, Bl. A3r

Da ist es sehr gut/ das wir einen gewissen vorrath auß der Schrift haben/ ob der vnd jener Spruch nicht wolte starck genug sein/ das wir einen andern suchen/ der lauter klar vnd gewiß sey/ vnd darauff wir fussen können/ 11

Indskud efter 1. Tim. 1, S. 27, L. 22

* Det forsee dig ocsaa til hannem/ saa vel som Paulus/ saa bliffuer du from oc salig.

Indskud efter Luc. 18, S. 29, L. 16

* Der faare tro frilige at vor Herre Christus haffuer gjort fyllist for dine Synder/ oc forlader dig dem/ saa est du allerede salig/

Nürnbergtrykket, Bl. A4'

* Das versehe dich auch zu jhm als wol/ als Paulus/ so wirst du fromm vnd selig.

Nürnbergtrykket, Bl. B3v

* Darumm glaub frey/ das der Herr Christus für deine sünde genug gethan/ vnd sie dir vergeben habe/ so bist du schon selig.

Disse Exempler er tagne fra Stykker udenfor Skriftsprogene, hvor enhver Paavirkning fra ældre danske Bibeloversættelser er udelukket. At Palladius her fulgte Originalen nøje var at vente.

Af meget større Interesse er det imidlertid at undersøge Oversættelsen af selve Skriftsprogene og Salmerne. Da disse, som paavist, nøje stemmer med den tilsvarende Text i Luther-Biblen, har vi jo i den danske Text en dateret og autentisk Palladius-Oversættelse af forskellige Stykker af Biblen, en Oversættelse, der er samtidig med Christian den Tredjes Bibel, og hvis Grundlag i det væsentlige er det samme som dennes, - Afvigelserne i de tilgrundliggende Luther-Bibler kan i hvert Fald, da de kendes, elimineres -; lad os da se, hvilket Resultat en Sammenligning vil give. Har Palladius, der som Formand i Bibelkommissionen¹ maa formodes at have taget virksom Del i Revisionen af Chr. Pedersens Oversættelse og Fastsættelsen af den endelige Text, afskrevet Trøstesprogene i Veit Dietrich-Skriftet efter de tilsvarende Steder i Christian den Tredjes Bibel, saa Bibelstederne i de to Skrifter, der skulde udkomme samtidig, stemte overens, eller har han uden Hensyn hertil selv oversat Trøstesprogene, - og er i saa Fald hans Text mere frigjort fra Luther-Texten end Biblens 1550, eller er det omvendte Tilfældet?

Lad os til Sammenligning vælge nogle Exempler, hvor Veit Dietrich-Texten og Grundlaget for Christian den Tredjes^{*} 12 Bibel, Luthers reviderede højtyske Bibeludgave 1545 1, har

samme Ordlyd.

Jes. 53.4:

Veit Dietrich, Bl. A3 v

FVr war er trug vnsere kranckheit/ vnd lud auff sich vnserc schmerzen/

Palladius' Oversættelse, S. 21, L. 4

Sandelige drog hand vor Siugdom oc lagde paa sig vor pine

Luther-Biblen 1545

Fur war er trug vnser Kranckheit/ vnd lud auff sich vnser Schmerzen/

Biblen 1550

Sandelige hand bar vor Siugdom/ oc tog vor Pine paa sig

Hebr. 9.27-28:

Veit Dietrich, Bl. A4v

Wie den menschen gesetzt ist ein mal zu sterben/ darnach aber das gerichte. Also ist Christus ein mal geopffert/ weg zu nemen viler sünd. Zum andern mal aber wird er one sünd erscheinen/ denen die auff jhn warten zur seligkeyt.

Palladius' Oversættelse, S. 21, L. 29

Lige som det er *Mennisken* skickket at hand skal en *tid dø*/ der effter dommen/ saa er Christus en tid offret at borttage mangis synder/ men den *anden tid*/ skal hand obenbaris/ *foruden Synd*/ dem/ som *biie effter* hannem til salighed.

Biblen 1545

wie den Menschen ist gesetzt/ ein mal zu sterben/ darnach aber das Gerichte/ Also ist Christus ein mal geopffert/ weg zu nemen vieler *sünde*/ *Zum* andern mal aber wird er on sünde erscheinen/ denen die auff jn warten/ zur Seligkeit

Biblen 1550

lige som det er skicket *for alle Menniske*/ at de skulle en *gong dø*/ oc der effter Dommen/ Saa er Christus en *gong* offret/ at borttage mangis synder/ Men *anden gong* skal hand obenbaris *vden synd*/ *faar dem*/ som *vente* hannem/ til Salighed.

Det vil ses, at de to Oversættelser er ganske uafhængige af hinanden - forskellige i *Ordvalg drog: bar* (tysk *trug*), *lagde: tog* (ty. *lud*), *tid: gong* (ty. *mal*), *bie: vente* (ty. *warten*), i *Ordstilling lagde paa sig vor pine: tog vor Pine paa sig* (ty. *lud auff sich vnsere schmerzen*), i *Syntax Mennisken: for alle Menniske* (ty. *den Menschen*), *dem: faar dem* (ty. *denen*). Palladius' Oversættelse er mere bundet til Originalen, men Biblens Ordvalg og Ordføjning * 13 sejrede i det danske Sprog. En nærmere Sammenligning bekræfter dette.

I Joh. 6.37 staar der i Luther-Biblen og hos Veit Dietrich *den werde ich nicht hinaus stossen*; Palladius gengiver det ved det stærkt tyskfarvede *den skal ieg icke støde hen vd* (S. 24, L. 12), Biblen 1550 derimod ved *den skal ieg icke vdstøde*; i I. Joh. 2. I har Luther (og Veit Dietrich) *Jhesum Christ/ der gerecht ist*, Palladius bevarer Ordstillingen: *Jesum Christuml der retferdig er/* (S. 25, L. 8), Biblen 1550 fordanser den: *Jhesum Christum/ som er retferdig*; i Rom. 14.8 har den tyske Text: *Wir leben oder sterben/ so sein wir Gottes* (Biblen 1545: *so sind wir des Herrn*); dette oversættes i Biblen 1550: *huad helder wi leffue eller dø/ da høre wi Herren til*, mens Pall. bevarer den tyske Konstruktion: *Wi leffue eller dø/ da høre wi Gud til* (S. 26, L. 33). Meget ofte gengives samme tyske Ord, ved forskellige Ord eller Udtryk i Biblen og hos Palladius. Denne har I. Pet. 2.24: *Hand haffuer selff offret vore Synder paa sit Liff* (S. 21, L. 13), Biblen 1550 har det sejrende Udtryk *paa sit legeme* (tysk *an seinem leibe*). Pall. gengiver i Joh. 6.37-40 *am Jüngsten tage ved paa domme dag* (S. 24, L. 17 og 19), Biblen 1550 ved *paa den yderste dag*; Pall. bevarer den upersonlige Form i "længes" og "frygte", saaledes har Pall. i den 25. Ps. (S. 31, L. 17) *Effter dig HERre lengis mig* = tysk *Nach dir Herr verlanget mich*, men Biblen *Herre/ ieg lengis effter dig*; og i 34. Ps. har Pall. *dem som hannem frycte* (S. 32, L. 9), men Biblen *de som hannem fræcte* (tysk: *die jhn fürchten*). Hos Pall. læser man *Jeg oc Faderen ere ens* (S. 26, L. 9); det er en "Oversættelse" af det tyske *Ich vnd der Vater sind eins*. Ogsaa her har Biblen det rette: *Jeg oc Faderen ere it* (Joh. 10.30).

Disse og mangfoldige andre Forskelligheder synes mig et nyt Vidnesbyrd om, at Sproget i Christian den Tredjes Bibel i det væsentlige skylder Christiern Pedersen, ikke Bibelkommissionen, sin Form; Revisorernes Arbejde har bestaaet i, at indføre alle de - rigtige og gale - Forandringer, 14 der var foretaget i de senere Udgaver af Luthers Bibel, d. v. s. bringe Biblen 1550 i fuldstændig verbal Overensstemmelse med den sidst reviderede Bibel 1545; men af Hensyn til det *danske* Sprog har Bibelrevisionen næppe ændret Chr. Pedersens Text, og skal man dømme efter Palladius' Bibeloversættelser, har dette ikke været til Skade.

Efter Oversættelsen af de tre Salmer følger som ovenfor omtalt nogle Skriftsprog og Bønner, hvortil intet tilsvarende findes i de bevarede tyske Udgaver. Da Tillæggene i disse imidlertid indbyrdes er ganske forskellige, er det meget sandsynligt, at Tillæggene i den Udgave, efter hvilken Palladius har oversat Trøstesprogene, har afvejet saavel fra Nürnbergtrykkets som fra Königsbergtrykkets og indeholdt den Skriftsprogssamling og muligvis de Bønner, der findes i den danske Udgave. Havde Palladius taget dem andetsteds fra, vilde han vistnok have bemærket dette i Forordet, saaledes som han i Forordet til det nedenfor udgivne Skrift "Mærkelige Bønner" giver Meddelelse om sine Tilføjelser (se nf. S. 105).

"Ordsprogene om Troen" stemmer med Skriftstederne i Luthers reviderede Bibel: "*Der som i icke trol saa kunde i icke blifiue ved/*" lyder Es. 7. 9 (S. 35, L. 5); dette gengiver Luthers *Gleubt jr nicht/ So bleibt jr nicht*, som det hedder i Udgaverne efter 1540, mens de ældre Udgaver har: *Gleubt jr nicht/ so werdet jr feilen*. Derimod synes den efterfølgende "Velsignelse over Israels Folk" at stamme fra en af de første Udgaver af

Luthers Bibeloversættelse. Udgaverne 1534-45 har: *Der Herr lasse sein angesicht leuchten vber dir* (= Biblen 1550: *Herren lade sit Ansicht skinne offuer dig*), men de ældre Oversættelser har: *Der Herr erleuchte sein angesicht vber dir*, hvilket svarer til Texten hos Palladius: *Herren opliuse sit ansicht offuer dig* (S. 37, L. 18).

Disse Exempler vil have vist, at ogsaa her er Oversættelsen, som venteligt var, ganske uafhængig af den samtidige danske Bibeloversættelse. Lad os tage endnu et Exempel, hvor det tyske Grundlag er ens. Paulus' Brev 15 til Epheserne 6.16 lyder i Luther-Biblen: *Vor atten dingen aber/ ergreiffet den Schilt des glaubens/ mit welchem jr auslesschen künd alle fewrige Pfeile des Bösewichtes*. Dette gengives i Christian den Tredjes Bibel: *Men faar alle ting/ tager Troens Skiold/ met huilcken i kunde vdslycke alle den forgifftige Fiendis gloende Pile*, men hos Palladius: *I alle ting griber fat paa Troens skiold/ met huilcken i kunde vdslycke alle den skalckis gloende pile* (nf. S. 36, L. 23).

Hvad man derimod næppe vilde vente er, at samme Skriftsprog kan være oversat forskelligt i "Trøstesprogene" og i "Ordsprogene". Og dog er det saa. Et enkelt Exempel:

Joh. 5.24:

Palladius' Oversættelse, S. 23, L. 21

Huo der hører mine ord oc *troer den/* som mig haffuer vdsent/ hand haffuer det euige lifff/ oc kommer icke *til dommen/* Men er *hen trengt* igennem fra døden til lifffuit.

Palladius' Oversættelse, S. 35, L. 18

Huo der hører mine ord oc *troer paa den* som meg haffuer vdsent/ hand haffuer det euige lifff/ oc kommer icke i *dommen/* men *hand haffuer trengt sig* igennem fra døden til lifffuit.

Saa lidet bekymrede Sjællands Biskop, Lederen af Bibelkommissionen, sig dengang om verbal Overensstemmelse i Skriftens Ord. Vi skal nedenfor se, hvorledes denne Frihed paa overraskende Maade giver sig Udslag i selve Biblen.

III.

Palladius' Oversættelse af Veit Dietrichs Skrift er i lille Kvant, med 24 Linjer paa Siden. Det bestaar af 6 Læg, sign. A-F. Bogen er "prentet i den kongelige Stad København af Hans Vingaard" Aar 1550. Af Originaludgaven findes to Exemplarer paa d. kgl. Bibl. - det ene trykt paa gult Papir. Senere Udgaver kendes ikke.